

СЕКЦІЯ 4

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТУДІЇ

Петричко Іван

Донецький національний університет імені Василя Стуса

МІЖНАРОДНА СУБ'ЄКТНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. У статті проаналізовано співвідношення концептів наднаціональності і міжурядовості при прийнятті зовнішньополітичних рішень в ЄС. Автор поділяє думку, що незважаючи на позиціювання себе одним із найбільш важливих центрів сили, який здатний впливати на міжнародне середовище, ЄС в абсолютній більшості випадків не здатний узгоджено та послідовно проводити ефективну зовнішню політику як єдине ціле як повноправний член міжнародної спільноти і як інтеграційне об'єднання та акцентує увагу на тому, що у зовнішній політиці ЄС виникає дихотомія держава-наднаціональна інституція-національний інтерес.

Ключові слова: міжнародна суб'єктність, Європейський союз, Європа.

Abstract. The article analyzes the relationship between the concepts of supranationalism and intergovernmentalism decision-making in foreign policy in the EU. The author shares the view that, despite positioning itself as one of the most important centers of power capable of influencing the international arena, the EU is in most cases unable to pursue effective foreign policy in a coherent and consistent manner as a whole, as a full member of the international community, and emphasizes that there is a dichotomy of state-supranational institution-national interest in the EU foreign policy.

Keywords: International subjectivity, European Union, Europe.

У сучасних міжнародних відносинах, які стрімко трансформуються під впливом різних чинників, як-от глобалізація, виклики та загрози пов'язані з COVID-19, зміною балансу сил, саме послідовність, узгодженість і злагодженість дій у міжнародному середовищі і визначає роль актора як об'єкта політики або дає можливість проводити власну політику і бути повноправним суб'єктом на міжнародній арені. Відому всім фразу «Із незалежністю не жартують» можна підвести і до суб'єктності: «Із суб'єктністю не тільки не жартують, її доводять і відстоюють». Проте питання, пов'язані з міжнародною суб'єктністю, залишаються одними із найскладніших у теорії міжнародного права, оскільки, окрім адміністративних нюансів, часто стають причиною неузгодженостей і при вирішенні практичних ситуацій на міжнародній арені. І такий актор міжнародних відносин, як Європейський Союз, не є винятком.

Питання міжнародної суб'єктності ЄС досліджене доволі глибоко зарубіжними і вітчизняними дослідниками: М. Гнатюк, В. Гаврилов, А. Лебедева, Р. Дехаус, Н. Наген, В. Мамаду та ін. Основна увага науковців приділена міжнародно-правовим та внутрішнім аспектам, тому важливо дати оцінку міжнародній суб'єктності ЄС, зважаючи на ті виклики, з якими зіштовхнувся Євросоюз останніми роками.

Досліджуючи суб'єктність ЄС як міжнародного утворення, потрібно приділити увагу такому аспекту проблеми, як співвідношенню

наднаціональності та міжурядовості (інтерговерменталізму) в ЄС. Це питання необхідно розглядати в контексті прийняття зовнішньополітичних рішень ЄС. «Наднаціональність» належить до обсягу повноважень, які надаються органу влади, що теоретично є вищим за державу (у випадку з Європейським Союзом – це Європейська Комісія). Міжурядовий концепт акцентує увагу на важливості держав-членів у процесі створення регуляторних норм в Європейському Союзі загалом.

Щоб детальніше розібратися в цих поняттях, повернемося до історії. Трагічні події, які сталися під час Другої світової війни, змусили європейців задуматися про способи запобігання черговій війні. Результатом цього стало підписання Паризького договору в 1951 р. про створення Європейської спільноти з вугілля та сталі (ЄСПС). Виглядало все досить символічно: вугілля та сталь є двома основними матеріалами, необхідними для створення важких озброєнь і, отже, ведення воєн, тому поділ цих активів теоретично блокував би будь-які внутрішньо європейські війни. Політичний мир і його соціальні вигоди мали бути досягнуті економічним партнерством [8]. Сьогодні на фоні хімічних атак і ядерних випробувань сталь та вугілля здаються застарілими у сфері війни, і для того, щоб залишатися конкурентоспроможними та сприяти зростанню, ЄС здобув владу прийняття рішень. Деякі закони приймаються на рівні ЄС, а потім впроваджуються державами-членами.

Відповідно до Маастрихтського договору, в якому прописувалися лише впровадження елементів політичного союзу, до яких входить спільна зовнішня та внутрішня політика, зазначалося, що ЄС повинен формувати і представляти спільну зовнішньополітичну позицію [4]. Згідно з Амстердамським і Лісабонським договорами ці повноваження перекладалися на відповідні наднаціональні інституції – Європейську Комісію та інститут спеціальних представників Європейського Союзу [5, 9]. Зазначеними договорами було закріплено, що такі повноваження визначаються принципами демократії, верховенства права, універсальності і неподільності прав людини і фундаментальних свобод, поваги людської гідності, принципами рівності і солідарності, а також принципами Статуту ООН і міжнародного права [6]. Отже, така «наднаціональність» відрізняється від тієї, що була під час створення ЄСПС. У більшості випадків ЄС вимагає одноголосності всіх країн-членів (міжурядовий метод прийняття рішень). Наприклад, під час входження нових держав-членів до складу ЄС цей процес повинен бути погодженим усіма представленими державами-членами.

Відповідно, міжурядовий концепт стосується домовленостей, згідно з якими національні держави в ситуаціях та умовах, які вони можуть контролювати, співпрацюють між собою у питаннях, що становлять спільний інтерес. За таких обставин держави самі вирішують, співпрацювати одна з одною, чи ні, і в подальшому мають змогу налагоджувати рівень комунікації. У Раді Безпеки ООН це забезпечується за допомогою права вето, коли держава за бажання може блокувати пропозицію або резолюцію, представлену будь-якими іншими сторонами. Такі обставини унеможливлюють втрату (або об'єднання)

суверенітету. Держави співпрацюють, коли хочуть, і не співпрацюють, коли не хочуть [3].

Концепт наднаціональності належить до механізмів управління, коли держави вирішують делегувати певну відповідальність за прийняття рішень органу чи форуму, що приймає рішення, який стоїть вище самої держави, як це і відбувається в ЄС. Проте, проблема якраз і полягає в тому, що держави-члени далеко не завжди поділяють спільне бачення або реакцію на ту чи іншу міжнародну подію. Держави втрачають право вето і зобов'язуються погоджуватися з рішеннями більшості держав. Тому державам доводиться «грати в політику», яка може суперечити їхнім власним національним інтересам. Отже, наднаціональність переносить міждержавні відносини не так на рівень співпраці, як на рівень інтеграції, що інколи ототожнює її із певною втратою національного суверенітету, проте підкреслює спільну інтеграційну ідентичність [1].

Приклад Єврокомісії дуже показовий в контексті цього питання. Зазвичай її вважають наднаціональною інституцією, яка комунікує з лідерами держав-членів у зовнішніх питаннях, водночас Єврокомісія є рушієм європейської політики, скеровуючи діяльність національних урядів у питаннях зовнішньої політики. З іншого боку, дихотомію «наднаціональна інституція – національний інтерес» подолати поки не вдається.

Безперечно, наявність мінімального рівня згуртованості уже є ознакою того, що політичне утворення є актором, а не просто діє як форум для узгодження інтересів держав-членів. Проте, міжнародний актор може діяти з різним рівнем згуртованості: від міжнародної організації, яка реалізує зовнішньополітичні преференції держав-членів, до унітарної політичної освіти. На думку Дж. Джюпіла і Дж. Капоразо [7], чотири взаємопов'язані форми згуртованості (згуртованість цілей, тактична згуртованість, процедурна згуртованість, згуртованість результату) можуть бути ослаблені двома типами конфліктів: горизонтальними, які місять суперечки між установами на одному рівні, наприклад, Європейською комісією та Європейським парламентом або між державами-членами, і вертикальними, до яких належать суперечки між державами-членами та установами ЄС. Як можна помітити, сьогодні кількість суперечок «по вертикалі» постійно зростає: міграційна криза, політика «Відкритих дверей», криза, пов'язана із Covid-19 – лише кілька прикладів, що дезорганізують членів ЄС між собою, а це зі свого боку не дає змогу називати ЄС єдиним цілим, консолідованим суб'єктом міжнародних відносин. Такий стан речей явно потребує кардинальних дій з боку реальної влади ЄС.

Міжнародну суб'єктність ЄС можна вважати результатом досить затяжного інтеграційного процесу, який започаткувався ще після Другої світової війни, і задумувався як внутрішнє інтеграційне об'єднання, не приділяючи належної уваги зовнішньополітичному аспекту. Проте без зайвого перебільшення можна стверджувати, що за останні кілька десятиліть ЄС зробив

неймовірний прорив у формуванні власної ідентичності, єдності і присутності на світовій арені.

Описуючи сучасний стан подій невизначеності міжнародної суб'єктності Європейського Союзу, можна стверджувати, що невирішеність питання детермінант діяльності такого міжнародного суб'єкта в контексті дихотомії структури і держави стає причиною відсутності однозначного пояснення міжнародної суб'єктності ЄС. Як наслідок, політична діяльність об'єднання залишається сферою, яка знаходиться «поза міжнародними відносинами», оскільки буквальне дотримання сьогоднішніх державоцентричних принципів теорій міжнародних відносин підштовхує до зосередженості на взаємодії держав і призводить до ігнорування поведінки усієї політичної спільноти, яка від спільного імені намагається брати участь у вирішенні важливих питань світової політики.

Джерела та література

1. Гаврилов В. В. «Наднациональность» в современной международно-правовой доктрине. Вопросы теории международного права. Юридическая школа, Дальневосточный федеральный университет. 15.09.2019. С. 20–33.
2. Гнатюк М. М. Міжнародна суб'єктність ЄС у контексті інтеграційного процесу: неофункціональний і міжурядовий підходи. 2010. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149242105.pdf>
3. Гнатюк Н. Н. Международная политическая субъектность ЕС: критерии оценки. 2014. URL: <https://cutt.ly/hx7DQDk>.
4. Договор об учреждении Европейского объединения угля и стали; 18 апреля 1951 года. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_026#Text.
5. Лиссабонский договор, изменяющий Договор о Европейском Союзе и Договор об учреждении Европейского Сообщества (Лиссабон, 13 декабря 2007 г.): 2007/C 306/01. URL: <http://eulaw.ru/treaties/lisbon>
6. Микієвич М. Від Парижа до Лісабона: завершення процесу міжнародної персоналізації Європейського Союзу. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2012. № 30. С. 163–164.
7. Jupille J., Caporaso J. A. States, Agency, and Rules: The European Union in Global Environmental Politics. The European Union in the World Community. Boulder. Colo: Lynne Rienner Publ., 1998. PP. 213–231.
8. Treaties of Rome : EEC and EURATOM treaties to set up the European Economic Community (EEC) and the European Atomic Energy Community (Euratom), Signed: 25 March 1957. URL: <https://cutt.ly/kx7FCaK>.
9. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts (Amsterdam, 2 October 1997). URL: <https://cutt.ly/Ax7F06f>